

Engelsk tager over i Uganda

I Uganda tales 56 forskellige sprog, så når indbyggerne skal kommunikere sammen, sker det på den tidligere kolonimagts sprog. Engelsk er landets officielle fællessprog. Men mange glemmer deres modersmål.

Af Frede Hansen

Da jeg i oktober 1999 holdt en gæstprædiken i Sct. Paul Church lidt uden for Kampala, skulle en ung lærer, Caroline, oversætte min engelske prædiken til luganda, det lokale sprog som tales i Buganda, der er navnet på den del af Uganda hvor hovedstaden Kampala ligger.

Jeg blev et par gange usikker på, om mit engelsk var meget dårligt, fordi Caroline ind imellem holdt nogle lange pauser i sin oversættelse, men efter gudstjenesten fortalte hun mig, at hun havde glemt, hvad de engelske ord hed på hendes eget modersmål.

Denne lille historie illustrerer Ugandas dilemma: Mange børn og unge er ved at glemme deres oprindelige sprog, samtidig med at de opnår fordele ved at beherske engelsk.

Fordelen for Caroline er ikke blot, at hun kan kommunikere med udlændinge, som kommer på besøg, men uden engelsk ville hun have svært ved at forstå og gøre sig forståelig i forhold til de fleste af sine landsmænd.

Uganda er fire gange så stort som Danmark og har en befolkning på 35 millioner mennesker. Men der tales 56 forskellige sprog! Nogle af sprogene er dialekter. Dialekter kan imidlertid være lige så uforståelige som helt andre sprog, om ikke sværere.

Luganda er det største af de oprindelige sprog, og det er et af de sprog, som trods engelsk udbredelse tales af flere og flere, fordi Kampala som andre hovedstæder i u-lande forøger sit indbyggertal år efter år. Andre sprog må formodes at være dødstruede, fordi de tales af små etniske minoriteter, der flytter fra landdistrikter til byområder, hvor enten engelsk eller swahili bliver brugt som fællessprog.

Swahili tales i visse byområder og delvist urbaniserede områder, men ikke på landet. Da Uganda skulle vælge mellem engelsk og swahili som det mest benyttede officielle sprog, vandt engelsk. Man kunne måske have forventet, at folk ville vrage de tidligere koloniherrers sprog. Men hvide mennesker er faktisk populære i Uganda, og swahili har haft lavere status end engelsk, fordi det tales af mennesker fra bunden af samfundet og i militæret. Engelsk har høj status og er det sprog som benyttes i tv. Både swahili og engelsk er vidt forskellige fra luganda.

Kostskolen.

Et fælles, nationalt sprog var nødvendigt hvis landets 35 millioner mennesker skulle kunne tale sammen. Fra 70'erne blev engelsk derfor et vigtigt skolefag, og der blev givet flere timer i engelsk end i modersmål.

En skoleinspektør, Paul Muzira, fortalte mig, at der kommer børn på hans skole fra hele Uganda, og at det derfor er nødvendigt at prioritere engelsk højt. Det er det sprog, som benyttes i al undervisning, og skolen gør intet for at få børnene til at benytte deres modersmål.

Mange forældre forsøger at fremme deres børns engelskkundskaber, fortalte Ruth Kiwanuka, der havde børn på *Nalinya Lwantale Girls School*, hvor Paul Muzira var leder. Skolen er en kostskole, og det er almindeligt i Uganda, at forældre sender deres børn på kostskole, hvis de på nogen måde kan få råd til det. Når børnene kommer hjem på ferie, snakker forældrene engelsk med dem for at

styrke dem i deres andetsprog – men ofte med det resultat, at de glemmer deres modersmål. – Det er et problem, som vi er begyndt at blive opmærksomme på, siger Ruth Kiwanuka.

Ruths datter, Catherine, er vant til at tale luganda hjemme, men da hun blev universitetsstuderende, blev engelsk det sprog hun dagligt talte. Hun foretrækker at læse bøger på engelsk, fordi – siger hun – at hun har været vant til at læse engelske bøger i skolen. Når hun møder jævnaldrende, der taler luganda, bruger hun lige så ofte sit modersmål som engelsk. Hun mestrer begge sprog næsten lige godt, og hun drømmer og tænker på begge sprog

På en anden skole fortæller en lærer, at staten fra næste år vil opprioritere modersmålsundervisningen, fordi man er blevet klar over, at man er ved at sætte nogle kulturelle værdier på spil.

Gudstjeneste på to sprog

Da jeg var gæstprædikant, blev gudstjenesten afholdt på luganda, men forinden havde der været en engelsk gudstjeneste. Der kommer cirka dobbelt så mange til den sidste gudstjeneste, fordi der trods alt er et flertal som taler luganda. Det er de ældre, men det er også de mange, som næsten ingen skolegang har fået, og som derfor ikke har lært engelsk. Kirken fyldes langsomt op efter klokken ti, når gudstjenesten på det lokale sprog starter, men selv om kirken kun er halvt fyldt op ved den engelske prædiken klokken otte, så er det tankevækkende at en tredjedel af befolkningen vælger en prædiken på deres andetsprog, engelsk.

Det moderne Uganda er religiøst præget af den angelsaksiske kirke, og det engelske sprog dækker således fuldt ud behovet i det religiøse liv. I en samfundsudvikling, hvor uganderne bevæger sig bort fra rurale livsformer til mere urbane livsformer, og hvor teknologi trods alt vinder frem, selv om landet på andre områder fortsat er på stenalderniveau, må man formode at engelsk dækker kommunikationsbehovene for den uddannede del af befolkningen.

Der har de senere år været mange teorier fremme om sproget som kulturbærende element og som identitetsskabende faktor, og mange vil nok begræde, hvis Uganda mister nogle af sine modersmål. Identitet har meget med sprog at gøre, men Catherine Namutebi Kiwanuka, som altså gerne bruger sit engelsk, fortæller at hun i høj grad får sin identitet via sin klan og sit stammetilhørsforhold. Når hun møder andre med navnet Namutebi ved hun, at de tilhører samme stamme.

Andre fremhæver, at sproget primært er et funktionelt middel til kommunikation. Og at engelsk som fællessprog i et land som Uganda med 56 sprog, måske er den bedste løsning.

Status i engelsk

En trussel mod Ugandas relativt fredelige, politiske situation kan komme hvis for mange begynder at lægge vægt på deres religiøse identitet, deres klan-tilhørsforhold eller deres sproglige egenart. Uroen på grænsen til Congo kommer fra Amin-tilhængere – og muslimen Amin tilhørte en anden etnisk gruppe end den nuværende præsident, Yoweri Museveni. Der er og har altid været mindre, etniske spændinger i Uganda.

Uganda vil ikke kunne puste liv i et afrikansk fællessprog som kan dække hele landet og give en fælles identitet. Man kan sammenligne med Israel, der ved de jødiske bosættelser i slutningen af det 19. århundrede skulle vælge mellem yiddish og hebraisk – og som valgte hebraisk. Men engelsk er for alle ugandere et fremmedsprog, der kan blive fælles andetsprog – et sprog som ikke knytter sig til bestemte religioner, klaner eller stammer. Det forudsætter imidlertid, at alle ugandere får en skolegang, og der er fortsat trods præsident Musevenis løfter tusinder af børn, der vokser op uden skolegang. Især på landet bliver børn analfabeter, og lektor Uffe Ladegaard fra Syddansk

Universitets Indvandrerstudier frygter, at engelsk kan blive en barriere i samfundet, der er lige så

alvorlig som religion og stammetilhørsforhold. Engelsk giver status og prestige – men næsten halvdelen af befolkningen får aldrig chance for at få del i denne prestige.

Så kun hvis det generelle uddannelsesniveau hæves kan engelsk blive et fredsbevarende sprog i ex-diktator Amin's gamle fædreland.

I 2020 ville jeg købe en skønlitterær bog i Kampalas største boghandel. De havde ingen! Ikke engang på engelsk.

Luganda – langt fra engelsk

Når en ugander skal sige ”Jeg elsker dig” til sin elskede, kan han/hun nøjes med et ord: Nkwagala. Hører kærligheden op, og vedkommende vil sige ”Jeg elsker dig ikke”, lyder beskeden ”Sikwagala”. Genforenes de elskende, og den ene spørger den anden: ” Giv mig et kys”, så er der igen kun brug for et ord: Nyvegere.

Luganda er et såkaldt syntetisk sprog. Et enkelt ord indeholder alle nødvendige informationer om hvem der er involveret og hvad der ønskes/gøres i det sproglige udtryk, hvorimod engelsk og dansk er analytiske sprog bygget op af led.

I et syntetisk sprog rummer en enkelt ytring en stribe *morfemer* – ved morfem forstås meningsbærende enhed.

Når vi siger ”Elskeren kyssede sin elskerinde” så har vi i ordet elskereren følgende morfemer: ”elsker” og ”en”. Første morfem fortæller, at der er tale om en person, andet morfem at personen er i bestemt form.